

HYPERICUM 10, januari 2012

Lycopodium tristachyum (Kleine wolfsklauw) langs de Regge

Maarten Zonderwijk

Inleiding

Wolfsklauwen (Lycopodiaceae) zijn opvallend eenvoudig gebouwde planten. Ze zijn regelmatig vertakt; vaak kruipen de stengels plat over of net onder de grond. We kennen in Nederland van deze familie vijf soorten: *Huperzia selago* (Dennenwolfsklauw), *Lycopodiella inundata* (Moeraswolfsklauw), *Lycopodium annotinum* (Stekende wolfsklauw), *L. clavatum* (Grote wolfsklauw) en *L. tristachyum* (Kleine wolfsklauw). De voortplanting van Wolfsklauwen is bijzonder: een spore groeit uit, nadat het enkele jaren in rust is geweest, tot een kleurloos, knolvormig prothallium. Dit prothallium leeft in symbiose met micorrhyzaschimmels. Na opnieuw lange tijd ontwikkelen zich mannelijke en vrouwelijke organen, waarna bevruchting kan plaatsvinden en de wolfsklauwplant zich verder kan ontwikkelen. Opvallend is dat de standplaatsen van de vijf wolfsklauwsoorten veel met elkaar gemeen hebben. Vaak komen meerdere soorten bij elkaar voor. Wolfsklauwen zijn echte pioniers, maar voordat ze op een bepaalde plek ontdekt worden, hebben ze inmiddels een ontwikkeling van meerdere jaren doorlopen.

Ontdekking van *Lycopodium tristachyum* bij Hellendoorn



Fig.1. Kleine wolfsklauw op de groeiplaats Rhaan (foto MAARTEN ZONDERWIJK)

Lycopodium tristachyum (fig.1) is in Nederland momenteel het zeldzaamste lid van de Wolfsklauwenfamilie. De hoofdstengels, die zich net onder de oppervlakte bevinden, groeien naar buiten toe, zodat er als het ware heksenkringen ontstaan. Aan de buitenranden hiervan komen bovengrondse stengels te voorschijn, die zo'n 10 centimeter hoog zijn. Deze stengels

zien eruit als miniatuurconiferen, met schubvormige, over elkaar liggende blaadjes. Ze zijn bovenaan gaffelvormig vertakt en ontwikkelen daar bloeiaren.

Toen ik in maart 2010 een nieuw ingericht 'rivierduin' langs de Regge bij Hellendoorn bezocht, vond ik een aantal plantjes, waarvan ik dacht dat het wellicht Thuja-opslag of iets dergelijks was. Ik heb een monster verzameld, maar van determineren kwam het niet. Toen Johan Alferink later dat jaar in het terrein de plant aantrof, bracht hij haar wel op naam en werd hij daarmee de formele vinder.

Groeiplaats Rhaan nader bekeken

Het terrein waar het om gaat wordt 'Rhaan' genoemd, naar het kasteel dat daar ooit vlakbij heeft gestaan. De rivier de Regge heeft tot begin vorige eeuw vrij gemeanderd door het rivierdal, waarbij tekens de loop wat werd verlegd. Door het meanderingsproces, maar ook door het kanaliseren van de Regge, zijn veel oude meanders van de rivier afgesneden; zij bleven vaak als relict in het landschap achter. Rhaan is ruim vier hectare groot. Het is een rivierduin dat ingesloten wordt door een oude Regge-meander, de Rhaander Esch en de gekanaliseerde Regge.

Het terrein, eigendom van het waterschap Regge en Dinkel, was in 1995 bebost met naaldhout. Voor een deel werd het ook gebruikt als kwekerij voor bosplantsoen. De oude Regge-arm was deels verland tot elzenbos.

Eind vorige eeuw heeft het waterschap voor het Reggedal echter nieuw beleid ontwikkeld. Bij het streven naar een natuurlijker en veerkrachtiger riviersysteem, werd besloten om verwaarloosde parels als Rhaan opnieuw bij het Reggesysteem te betrekken. Volgens de nieuwe benadering worden de laaggelegen gronden binnen het Reggedal geschikt gemaakt om tijdens piekafvoeren te overstromen. Door de toegenomen berging in het rivierdal kan de Regge weer kleine afmetingen krijgen en mag deze ook weer vrij meanderen. Een deel van de oude meanders wordt gebruikt om de natuurlijke Regge er weer doorheen te leiden, en een deel blijft een natuurterreintje dat incidenteel overstroomt bij extreem hoge Regge-afvoeren. Tot die laatste categorie werd Rhaan gerekend.

In 1995 was het zover: Rhaan werd geheel ontdaan van bos en humeuze bovengrond. De oude meander eromheen werd uitgediept, en om een beheerbaar geheel te krijgen werd een strook grond erlangs aangekocht. Het terrein werd niet ingezaaid of ingeplant maar aan zijn lot overgelaten.

Wel werd er een extensief monitoringsprogramma opgezet, omdat de verwachtingen rond de ontwikkeling van stroomdalvegetatie hoog gespannen waren. In de praktijk bleken de hoogste en droogste terreindelen de eerste jaren nog redelijk open, met soorten als *Polytrichum piliferum* (Ruig haarmos), *Solidago virgaurea* (Echte guldenroede) en *Filago minima* (Dwergviltkruid). In de laagste delen waren het *Juncus acutiflorus* (Veldrus), *Lycopodiella inundata* en opslag van *Alnus glutinosa* (Zwarte els) die de toon aangaven. In 2001 waren de lage delen zover dichtgegroeid, dat het waterschap besloot om een deel van de opslag te verwijderen. In 2004 was het terrein weer voor een groot deel dichtgegroeid en opnieuw werd besloten tot onderhoudsmaatregelen.

Ditmaal werd niet alleen met handkracht, maar ook met een shovel gewerkt, waarbij ook het droge, hoger gelegen terrein deels werd afgegraven. Tussen 2001 en 2004 had zich inmiddels een bijzondere vegetatie in het terrein ontwikkeld, met op de lage delen soorten als

Osmunda regalis (Koningsvaren) en *Lycopodiella inundata*. En op de hoge delen *Genista anglica* (Stekelbrem), *Lycopodium clavatum* en *Calluna vulgaris* (Struikheide). Door de laatste opschoonactie zijn enkele soorten verdwenen, maar een groot deel van de *Lycopodium clavatum* bleef gespaard. Sterker nog, deze soort breidde zich daarna juist fors uit, ook richting vochtiger terrein. En in 2010 bleek daartussen de *Lycopodium tristachyum* te groeien. Het lijkt zeer wel mogelijk dat de intensiteit aan ingrepen het terrein uiteindelijk geschikt heeft gemaakt voor de vestiging van *Lycopodium tristachyum*.

Verspreidingsbeeld in Nederland

Uit de landelijke verspreidingskaart van *Lycopodium tristachyum* (fig.2a, bron: FLORON, waarnemingen vanaf 2000) blijkt hoe zeldzaam de soort in Nederland is. De kern ligt, als we dat al zo mogen noemen, op de Veluwe, met enkele plekken in Salland en de Achterhoek. Wat ook blijkt, is dat deze plekken binnen het verspreidingsgebied van *Lycopodium clavatum* (fig.2b) vallen. In de praktijk komen deze soorten vaak bij elkaar voor, zoals ook reeds werd vermeld door Piet Bremer en Bert Oving in hun artikel over *Huperzia selago* (Gorteria 32, 2007).

Hoe de soort zich in Rhaan zal handhaven, blijft spannend. De plek is immers klein en ligt redelijk ver van af van de grote heidevelden van de Holterberg. Het terrein is niet vrij toegankelijk voor publiek, en in het terreinbeheer wordt rekening worden gehouden met de kwetsbare vegetatie. Van de monitoring van Rhaan is een rapportage in voorbereiding.

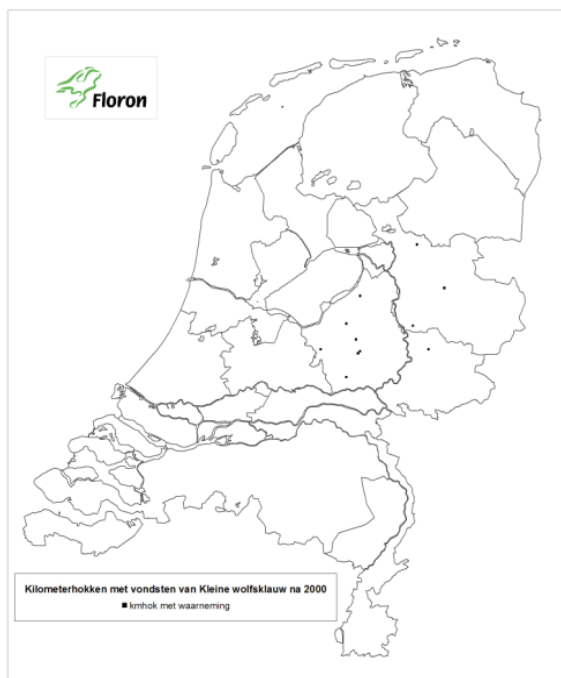


Fig.2a. Verspreiding van *Lycopodium tristachyum* (l)

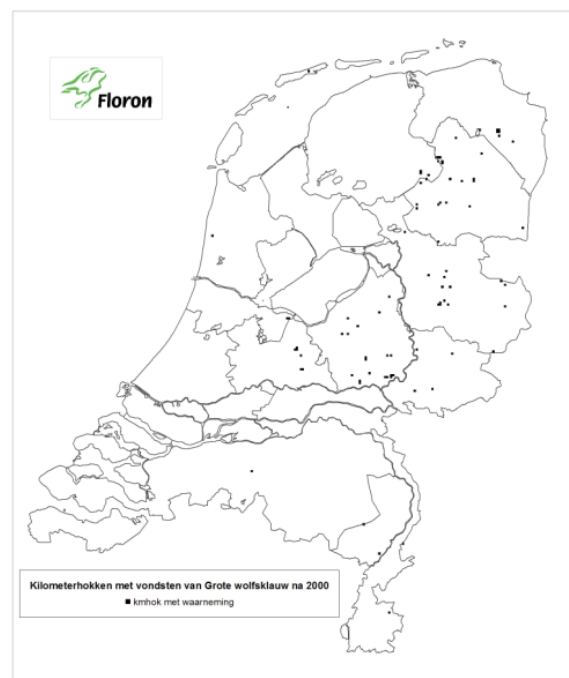


Fig.2b *L. clavatum* (r), 2000-2010